

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Пасічної Валерії Григорівни на тему: “Організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки”, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія

Дисертаційна робота Пасічної Валерії Григорівни на тему: “Організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки” виконана в межах спеціальності 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія і присвячена досить актуальній темі. Наукове завдання дослідження полягає у з’ясуванні організаційно-психологічних детермінант і проявів адаптації безробітних на психологічному, соціальному, професійному і функціональному рівнях, а також розробці концептуальної моделі психологічного супроводу вторинної адаптації обстежуваних та її апробації під час професійної перепідготовки.

Важливість і гострота обраної проблеми для практичної діяльності, зокрема, для центрів зайнятості та навчальних закладів, де відбувається професійна перепідготовка безробітних, її недостатнє теоретичне обґрунтування та практичне спрямування обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, яке виконувалось в межах науково-дослідної роботи: “Психологічні проблеми професійної підготовки та самореалізації фахівців різних галузей практики”, номер державної реєстрації 116U007507, на кафедрі психології Університету економіки та права «КРОК».

У роботі Пасічної В.Г. чітко визначено мету, об’єкт, предмет дослідження які співвідносяться з завданнями, розділами та висновками.

Для вирішення поставлених завдань автором використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні дослідницькі методи: теоретичні – аналіз, осмислення й узагальнення досягнень, представлених у науковій психологічній літературі за проблемою дослідження; емпіричні – спостереження, індивідуальні бесіди, тестування.

В основу роботи покладено емпіричне дослідження. Визначено дослідити організаційно-психологічні детермінанти і прояви адаптації безробітних на

психологічному, соціальному, професійному і функціональному рівнях за комплексом інформативних методик.

У роботі Пасічної В.Г. досить вдало зазначено наукову новизну, яка полягає у тому, що: визначено організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки за такими компонентами, як: індивідуально-психологічний потенціал адаптації, мотиваційний, соціально-психологічний, професійний, емоційно-вольовий; доведено ефективність впливу методів психологічного супроводу безробітних на адаптаційні можливості особистості під час професійної перепідготовки, про що свідчать суттєві позитивні зміни компонентів вторинної адаптації безробітних; розроблено концептуальну модель психологічного супроводу вторинної адаптації безробітних на етапі перепідготовки, яка включає теоретико-методологічні засади, мету, завдання, етапи психологічного супроводу, види психологічної допомоги.

Основні положення і висновки дисертаційної роботи Пасічної В.Г. впроваджено: у роботі соціальних працівників Київського міського центру зайнятості під час проведення психологічних тренінгів та консультацій з безробітними; у навчальний процес при викладанні на курсах перепідготовки безробітних у Вищій школі управління Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Київ); у процесі викладання дисциплін “Практична психологія”, “Психодіагностика”, “Методи роботи практичного психолога”, “Психологічна служба в системі освіти” у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили (м. Миколаїв); при запровадженні заходів психологічного супроводу навчальної та професійної діяльності у Вінницькому національному технічному університеті. Окрім того, психодіагностичний інструментарій активно застосовується відділом роботи з персоналом ПП “Юридична компанія «Конгрес»” (м. Київ) для оцінки адаптаційних можливостей кандидатів з числа безробітних під час працевлаштування.

Важливим є те, що основні положення роботи було оприлюднено на 8 наукових та науково-практичних форумах, а результати дисертаційного

дослідження викладено у 15 наукових публікаціях, 7 із яких опубліковано у виданнях, що визначені як фахові у галузі психології.

У **вступі** автором обґрунтовано актуальність, визначено об'єкт, предмет, методологічні засади дослідження, сформульовано мету та головні завдання роботи, визначено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дослідження, вказано форми апробації його результатів, описано структуру дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** роботи автором здійснено теоретичний аналіз існуючих напрямів вивчення проблеми адаптації безробітних і особистісного розвитку в професіогенезі, що свідчить про недостатній рівень її розроблення як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Дисертантом виявлено, що, незважаючи на широке використання словосполучення і визначень “адаптація безробітного”, однозначності в розумінні його сутності, структурних компонентів, психодіагностичних критеріїв немає.

Також з'ясовано, що теоретичним підґрунтям у дослідженні проблеми безробіття є надбання світової психологічної та економічної науки. Зазначено, що безробіття – це складне соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не зайнята у сфері економіки. Науковцями виокремлено декілька видів безробіття – природне (фрикційне та структурне) і вимушене (приховане, сезонне, технологічне, конверсійне, молодіжне). Якщо природне безробіття зазвичай не супроводжується різкими негативними соціальними наслідками, то вимушене загрожує формуванням критичного рівня і неминучою соціальною кризою.

На основі аналізу літератури Пасічна В.Г. відзначає, що безробіття призводить як до економічних, так і соціально-психологічних втрат суспільства й обумовлює формування нової соціальної ролі та статусу фахівця як безробітного. Це негативно впливає на психологічну, соціальну, мотиваційну, емоційно-вольову, когнітивну і професійну сфери особистості. Новий рольовий статус безробітного потребує наукового пізнання і дослідження процесу адаптації особистості у професіогенезі, зокрема, з'ясування організаційно-

психологічних детермінант адаптації безробітних у період професійної перепідготовки, що сприяє її оптимізації психологічними методами.

Дисертантка зазначає, що первинна адаптація безробітних розглядається як адаптація фахівця до нового соціального статусу як безробітного, а вторинна – як адаптація до процесу професійного перенавчання. Вторинна адаптація є ключовою ланкою професіогенезу безробітних, тим інтегральним утворенням, яке через регулятивні механізми, індивідуально-психологічну, соціальну, мотиваційну, психофізіологічну і діяльнісну сфери обумовлює успішність їх професійної перепідготовки й подальшої адаптації на ринку праці.

У другому розділі “Організаційно-психологічне підґрунтя дослідження адаптації безробітних під час професійної перепідготовки” висвітлено організацію роботи та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження, а також здійснено аналіз детермінант і проявів впливу безробіття на адаптацію особистості.

Для вирішення визначених задач проведено три етапи дослідження.

На першому етапі проведено аналіз теоретико-методологічних засад адаптації безробітних та визначення організаційно-психологічного підґрунтя проведення дослідження. У констатувальному експерименті брали участь 162 особи з числа слухачів курсів професійної перепідготовки безробітних міського центру зайнятості. Тривалість навчання становила 3 календарних місяці. Середній вік вибірки досліджуваних – 36,6 років. Усі досліджувані мали тривалий період безробіття (більше півтора року).

На другому етапі досліджено зміст та структуру організаційно-психологічних детермінант адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки, розроблено концептуальну модель психологічного супроводу і визначено прояви адаптації безробітних на початковому етапі перепідготовки.

На третьому етапі роботи експериментально доведено ефективність впливу методів психологічного супроводу безробітних під час професійної перепідготовки.

Автором окреслено організаційні засади психологічного супроводу безробітних. Систему психологічного супроводу адаптації безробітних

розроблено відповідно до загальноприйнятих завдань (підтримка, збереження, відновлення функціонального стану й ефективності професійної діяльності), що забезпечується такими принципами, як: комплексність, безперервність, адекватність, насиченість та інтенсивність. Змістовно психологічний супровід включав психодіагностику безробітних, співбесіду як метод індивідуальної психокорекції поточного стану, групові психологічні тренінги для підвищення адаптаційних можливостей, міні-лекції для формування професійних компетенцій та соціально-психологічних якостей: конкурентоспроможності, соціальної активності.

Дисертанткою запропоновано визначення поняття вторинної адаптації безробітних, що розглядається як складний багатовекторний і багаторівневий процес активного пристосування особистості до несподіваної та раптової зміни соціального і професійного оточення, що вимагає адекватних трансформацій на психологічному, соціально-психологічному, професійному і функціональному рівнях.

У третьому розділі “Емпіричне дослідження організаційно-психологічних детермінант адаптації безробітних під час професійної перепідготовки” авторкою розкрито психологічні особливості взаємозв’язків та структури факторних компонентів організаційно-психологічних детермінант адаптації у процесі професійної перепідготовки безробітних та апробовано методи психологічного супроводу вторинної адаптації безробітних на етапі перепідготовки.

За результатами дослідження встановлено, що на початковому етапі професійної перепідготовки спостерігаються задовільні рівні окремих показників індивідуально-психологічного адаптаційного потенціалу, низькі характеристики комунікативної й емоційно-вольової сфер, адаптаційної мобільності. Такі результати є показаннями до використання методів психологічного супроводу з метою формування індивідуально-психологічного потенціалу адаптації безробітних.

Авторкою доведено, що завдяки адекватній системі перенавчання та використанню ефективних методів психологічного супроводу відбулись

позитивні зміни показників методик, що характеризують індивідуально-психологічний компонент адаптаційного потенціалу безробітних.

За результатами дослідження мотиваційної сфери безробітних встановлено, що на заключному етапі перепідготовки безпосередні та внутрішні індивідуально значущі мотиви посідають в ієрархії вищі місця, ніж мотиви зовнішні й опосередковані. Це свідчить про те, що у безробітних сформовано адекватну мотивацію щодо цілей і завдань нового напрямку діяльності, її позитивний вплив на адаптаційні можливості безробітних.

Встановлено, що у безробітних коефіцієнти комунікативних та організаторських здібностей, розрахованих за методикою "КОС", після перепідготовки підвищились, що вказує на позитивну динаміку їх змін.

За результатами показників методики оцінки емоційного вигорання встановлено, що у всіх чотирьох групах безробітних початкові дезадаптивні прояви з ознаками професійного вигорання під впливом методів психологічного супроводу суттєво знизились, що привело до подолання у безробітних емоційного та інтелектуального напруження, зниження рівня емоційного вигорання.

За результатами кореляційного і факторного аналізів розкрито психологічний зміст та факторну структуру організаційно-психологічних детермінант адаптації безробітних, що обумовлюють внутрішню структуру вторинної адаптації безробітних до професійної перепідготовки. Виокремлено 5 факторів: F-1 – індивідуально-психологічний потенціал адаптації; F-2 – мотиваційний; F-3 – соціально-психологічний; F-4 – професійний; F-5 – емоційно-вольовий.

Авторкою доведено, що позитивні зрушення показників компонентів організаційно-психологічних детермінант адаптації безробітних під час професійної перепідготовки (індивідуально-психологічного адаптаційного потенціалу, мотиваційного, професійного, соціально-психологічного та емоційно-вольового) мають суттєве значення в структурі їх вторинної адаптації та свідчать про ефективність використання методів психологічного супроводу, що розкриває можливості розвитку потенціалу вторинної адаптації безробітних.

Таким чином, дисертанткою розв'язано наукове завдання дослідження; досягнуто його мети, що відображено у п'яти висновках.

Поряд з позитивною оцінкою роботи Пасічної В.Г. бажано було б *врахувати такі побажання і рекомендації:*

1. У теоретичній частині дисертації бажано було б ширше виокремити вклад українських вчених у розвиток та вивчення проблем професійної адаптації, в тому числі безробітних.

2. У другому розділі представлено розподіл безробітних на окремі групи за визначеними автором критеріями, що заслуговує позитивної оцінки, водночас, бажано було б зробити акцент на гендерні особливості безробітних.

3. Висновок 4 виявився найбільш розширеним, адже він відображає завдання 4, а також частково і завдання 5. На мій погляд, доцільно було б на експериментальну частину завдання 5 представити 2 висновки.

4. Хоча автореферат дисертаційного дослідження відповідає змісту та тексту дисертації, однак, у авторефераті доцільно було б розкрити більш широко зміст психокорекційної програми.

5. В авторефераті бажано було більш повно відобразити результати факторного аналізу.

Вказані зауваження та рекомендації не знижують актуальності та науково-практичної цінності даної роботи. Тим більше, що автором зроблено обґрунтовані висновки та представлено перспективи подальшого розвитку роботи, які полягають у створенні комп'ютерної бази психологічних результатів обстежень та моніторингу ефективності системи перепідготовки безробітних, а також подальшому вдосконаленні та розвитку методів психологічного супроводу в структурі психологічного забезпечення фахівців при виконанні функціональних обов'язків за новими професіями.

Висновок: за актуальністю теми, ступенем обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, ступенем достовірності, дисертаційне дослідження Пасічної Валерії Григорівни на тему: "Організаційно-психологічні детермінанти адаптації безробітних на етапі професійної перепідготовки" є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке має

відповідний рівень наукової новизни, практичної значимості для теорії і практики в галузі організаційної психології, з обґрунтованими науковими положеннями належним рівнем апробації та впровадження. Висновки логічно і обґрунтовано виходять з аналізу отриманих результатів.

Зміст автореферату та основних положень дисертаційного дослідження має ідентичність. В публікаціях та авторефераті цілісно і достатньо повно відображені основні положення, що виносяться на захист.

За своїм змістом, оформленням, рівнем наукової новизни і результатами проведених досліджень дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності та вимогам п.9 і пп. 11-14 постанови Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року "Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", а її автор Пасічна Валерія Григорівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.10 – організаційна психологія; економічна психологія.

Член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор
заступник директора Інститут психології
імені Г.С. Костюка НАПН України
з науково-організаційної роботи
та міжнародних наукових зв'язків

Карамушка Л.М.

